

La història

de Sant Quirze de Pedret a través dels testimonis documentals

L'ANTIC TERME DE SANT QUIRZE de Pedret, agregat des del 1941 al municipi de Cercs, es troba en una vall formada pel riu Llobregat, tot just ultrapassades les serralades pirinenques que separen l'alt del baix Berguedà, entre aquestes i la serra de Picancel.

El naixement de Pedret

No es pot precisar el moment exacte en què es va erigir l'església de Sant Quirze que presideix el terme, atès que no s'ha conservat l'acta de consagració. Els seus trets arquitectònics han portat a plantejar que podria tractar-se d'un edifici de gran antigor que, tal vegada, podria ser anterior a la desfeta musulmana. No obstant això, els resultats obtinguts per les excavacions han demostrat que el temple es va bastir a l'època carolíngia.

Tot i així, cal recordar que la documentació coneguda del període visigòtic fa pensar que, almenys des del segle V, hi havia una catedral a la Seu d'Urgell que constituïa el centre d'un bisbat amb tota una xarxa de petites esglésies que exercien funcions parroquials i que s'estenien per tot el territori d'Urgell, inclòs el Berguedà. Això queda palès en el fet que, quan es va repoblar novament la zona en el segle IX, en la consagració dels nous temples s'especificava, en molts dels casos, que aquests havien estat destruïts, cremats o profanats pels infidels.

Desconeixem el grau i la forma en què aquesta organització es va veure afectada per l'arribada dels sarraïns. La major part dels estudiosos

coincideixen a apuntar que, malgrat la desfeta, les estructures més primitives, com les organitzacions de les valls i els assentaments en zones elevades, van subsistir.

Tradicionalment, s'havia admès que l'acta de consagració de la Seu d'Urgell datava del 839; actualment sembla més acceptable retardar el fet a les darreries del segle X o als inicis de l'XI. En conseqüència, la llista de parròquies que hi apareixen esmentades mostren una realitat existent no en el segle IX com es pensava, sinó en tornar el mil·lenni. Cal destacar que l'església de Sant Quirze de Pedret no hi apareix, fet que no significa necessàriament que no restés construïda. Contràriament, l'església sí que apareix esmentada en un capbreu que suposadament va ser redactat tres dies després de la consagració de la Seu i que estudis recents daten també del segle XI, ja avançat.

Davant la manca de notícies anteriors, hem de considerar l'acta de consagració i dotació de l'església parroquial de Sant Miquel del monestir de Sant Llorenç prop Bagà, de 20 d'octubre del 984, com el primer esment d'una església a Pedret. Tampoc, en aquest cas, no podem afirmar que es tracti de l'església de Sant Quirze, ja que s'ha malmès l'espai on apareixia el nom. Malgrat això, es fa difícil pensar que, en aquell moment, es pogués estar fent referència a una segona església dins el mateix terme de Pedret. El document és prou conegut: es tracta de la donació feta pel levita Francó a l'església de Sant Miquel, Santa Maria i Sant Pere prop Bagà d'un alou

franc que constava de cases, casals, graners, hortalas, horts, vinyes ermes i d'altres de cultivades, boscos, garrigues, prats, pastures, viaductes i aqüeductes, i una església sota l'advocació de Sant [...], situada en el comtat del Berguedà, a la muntanya de Pedret, en el lloc anomenat Nesplosa. Un any abans, en l'acta de consagració del mateix monestir de Sant Llorenç, ja es feia esment de dos masos amb terres i vinyes en el terme de Pedret, que van passar a propietat del monestir. Els dos documents són prou clars com per a demostrar que, almenys en el segle X, a Pedret ja hi havia una església que devia haver servit de nucli d'un poblament organitzat. Creiem, però, que el moment de fundació va poder ser anterior i, probablement, s'ha de posar en relació amb la repoblació d'aquesta part del territori, fet que es va anar produint al llarg del segle IX. Aquesta hipòtesi ha estat corroborada gràcies a les excavacions arqueològiques dutes a terme a l'església i l'entorn, que han permès d'identificar la planta d'un edifici original d'aquest segle IX.

Les actes de consagració de bon nombre d'esglésies de la zona del Berguedà mostren que bona part d'elles van ser construïdes directament pel comte, sobretot des del darrer terç del segle IX i al llarg del següent; d'altres, però, van ser obra dels pagesos que, un cop assentats en un nou territori, construïen un edifici eclesial que posteriorment era consagrat pel bisbe.

Juntament amb aquestes esglésies, se'n van aixecar d'altres que, segons la definició que els atorga el dret

canònic, s'han de considerar com «Esglésies pròpies», ja que la iniciativa de la fundació havia partit d'un particular que, normalment, les aixecava dins les seves propietats i les considerava com un bé propi del qual es reservava la jurisdicció i tots els drets que comportés, per així i per als seus successors.

És probable que l'església de Sant Quirze de Pedret fos en un inici, també, una «església particular», que si bé degué ser consagrada pel bisbe –acta que s'hauria perdut–, la fundació va poder córrer a càrrec d'un particular, o d'un grup, probablement els antecessors del levita Francó. Aquesta circumstància explicaria que ell en pogués disposar lliurement i en fes donació a la parròquia de Sant Miquel, juntament amb la resta de les seves propietats que es devien trobar dins del «lloc» de Pedret. En imposar-se la reforma carolíngia des del segle IX, la jerarquia eclesiàstica va intentar, cada cop més, controlar aquest tipus d'esglésies. Aquest fet va anar paral·lel a la implantació generalitzada dels cenobis benedictins, la qual cosa va motivar que antics propietaris particulars cedissin aquestes «esglésies pròpies» a les noves fundacions monàstiques.

Aquesta circumstància es podia haver donat a Pedret –de la mateixa manera que s'havia donat en altres indrets, com a Sant Pere de Grau d'Escales– en un moment, cap a mitjan segle X, en què les excavacions arqueològiques han palesat importants reformes destinades a ampliar l'espai interior. Podríem pensar que en fundar-se de forma particular l'església de Sant Quirze a Pedret, s'hi va poder establir, ja des d'un inici, una petita comunitat monàstica del caire abans esmentat que, posteriorment, a les darreries del segle X, va poder reformar-se i adoptar la nova regla benedictina. No obstant també és possible pensar que, de forma semblant al que s'ha pogut constatar en l'esmentat monestir de Sant Pere de Grau d'Escales, fos precisament a les darreries del segle X que s'instal·lés una petita comunitat a Sant Quirze, dependent directament de l'esmentat monestir de Sant Llorenç. La possible presència d'una comunitat a Pedret vindria avalada pels resultats obtinguts a les excavacions arqueològiques, que indueixen a pensar en una hipotètica relació entre certs ele-

ments datats del segon terç del segle X i del primer quart de l'XI, i una congregació monacal.

Pedret al llarg de l'edat mitjana

Tot sembla indicar que a partir del segle XI, el «lloc» de Pedret va augmentar i consolidar la seva població. En un moment indeterminat d'aquest segle es va poder redactar l'esmentat llevantador de rendes de la Seu d'Urgell, falsament datat del segle IX. En aquesta acta ja hi surt l'església de Pedret, que pagava a la canònica quatre pernils de cens, fet que podria indicar que, en aquest moment, l'església ja havia adquirit la categoria de parròquia.

L'església de Sant Quirze de Pedret, cap al 1920. VIDAL I VENTOSA, SPAL.

A causa de l'escassetat de fonts, és difícil de determinar si el fet de convertir-se en parròquia va comportar una independència respecte del monestir de Sant Llorenç prop Bagà, del qual suposem que seguia dependent des de la donació del levita Francó el 984, però és a partir d'aquests anys que manca tota documentació que relacioni aquest monestir amb Pedret. Contràriament, a la mateixa època comencen a sovintejar les referències de diferents masos i terres al terme de Pedret propietat del cenobi de la Portella, la qual cosa sembla indicar una creixent intervenció d'aquest a la zona.

No disposem de més informació del lloc fins a la consagració, el 20 de març de 1168, d'un oratori dedicat a sant Víctor i sant Miquel a Pedret, pel bisbe de la Seu, Arnau de Preixens, a prec del seu fundador, Bertran d'Avià. Aquest va dotar la capella amb diverses peces de terra, una d'elles situada al costat de la capçalera de l'església. A més, li va donar un altre camp pla perquè li proporcionés uns rèdits de la collita i una candela de cens.

A partir del segle XIII, les notícies de la parròquia de Pedret són més abundants, tot i que no proporcionen cap mena d'informació sobre l'edifici eclesial. Al llarg d'aquesta centúria es troben diverses deixes testamentàries relacionades d'algu-

cort va començar a adquirir feus a la zona. Aquest fet no va estar exempt de conflictes amb els senyors locals, el més significatiu dels quals es va plantejar entre Jaume II i la comtessa Sibila de Pallars. La qüestió es va resoldre definitivament l'any 1306, amb la devolució a l'esmentada comtessa, senyora també de Berga, del castell de Pedret amb totes les seves rendes, fortificació que li havia estat prèviament confiscada per la corona. Malgrat la resolució, la parròquia de Sant Quirze tornaria a passar, definitivament, al patrimoni reial, ja que, el 1320, el rei va fer donació vitalícia dels rèdits que generava el lloc a la seva muller, la reina Elisenda, qui posteriorment els va traspassar al monestir de Pedralbes.

na manera amb Pedret. Una d'aquestes donacions va ser feta l'any 1268 pel rector de l'església de Sant Quirze, Ferrer de Vilar, que, per a remei de la seva ànima, va llegar al monestir de la Portella tot l'honor i les terres que posseïa a la parròquia de Sant Quirze. Una altra deixa testamentària del 1286 indica la importància que degué assolir el lloc en aquell moment: Ramon d'Avià va fer donació de sis diners per a l'obra del pont de Pedret: «*et operi pontis de Pedreto .VI. denarios*».

És al llarg del segle XIV que el coneixement de la parròquia de Sant Quirze de Pedret és més precís. Des de les darreries del segle anterior la

El primer esment directe de l'església de Sant Quirze en aquests anys correspon a una visita pastoral realitzada al deganat de Berga, l'any 1312. El visitador va acudir a l'església, on va convocar el parroquià Guillem d'Arquimbau i el rector per interrogar-los sobre les condicions de la parròquia. De la visita es desprèn que Sant Quirze es trobava, en aquell moment, ben proveïda, i va ser valorada en 10 lliures.

La documentació que disposem d'aquests anys parla de l'existència de diversos masos a la zona, amb la inclusió d'un molí que anomenen Paloana. Relacionats amb aquest o un altre molí, podrien ser els forats

fets a la roca que es troben a banda i banda del curs del Llobregat, a tocar del pont gòtic de Pedret.

La decadència del terme

El terme apareix en un fogatge realitzat entre els anys 1365 i 1370, en què es van comptabilitzar al lloc de Pedret cinc *fochs*. La mateixa quantitat, quatre focs reials i un d'església, apareix en el darrer fogatge dut a terme al llarg d'aquell mateix segle, que sembla que cal situar amb posterioritat a l'any 1378, tot i que, tradicionalment, se li havia atribuït la data del 1359.

Del conjunt de la documentació conservada es dedueix que a partir

de Fonollet, senyor de la baronia de Peguera. El document especifica clarament que el lloc es trobava inhabitat i sense parroquians: inhabitada, et carens parrochianis.

Pocs anys abans que s'instituís el bisbat de Solsona (1593), al qual va quedar incorporat el deganat del Berguedà, les esglésies d'aquesta zona van ser visitades per un delegat de la diòcesi d'Urgell, i es va deixar constància que Sant Quirze de Pedret havia perdut la categoria de parròquia per passar a ser sufragània de la de la Baells, juntament amb la de Cercs.

És probable que, cap a les darreries del segle XVII, tot coincidint amb la revifalla econòmica que ex-

perimentà el principat, el terme de Pedret tornés a poblar-se. D'aquests anys sols disposem de referències indirectes de l'església, que mostren que seguia oberta al culte i era objecte de pelegrinatges per part de la gent de la contrada.

La recuperació de Sant Quirze

La vida al terme es degué revitalitzar al llarg del segle XVIII. Aquest nou impuls, tal com han palesat les investigacions arqueològiques, va repercutir en l'edifici eclesial que, en aquest segle, va experimentar nombroses millores.

No va ser, però, fins a l'any 1889 que, per primera vegada, es va fer notar la importància que podien tenir les pintures de l'església de Sant Quirze, tot i el mal estat en què es trobaven. Malgrat l'interès despertat, la poca vitalitat del lloc va impedir que es recuperés la titularitat de parròquia. Quan a les darreries del segle passat es va crear la nova parròquia del Pont de Rabentí –l'actual poble de Cercs–, dins la seva demarcació es van incloure l'antiga parròquia de la Baells i la seva annexa de Pedret. A partir d'aleshores, Sant Quirze va perdre tota entitat i, de fet, a partir del 1900, en els butlletins del bisbat de Solsona ja no hi consta Pedret; sí, en canvi, la Baells, que s'esmenta com a sufragània de Pont de Rabentí, que també administrava l'església de Sant Quirze. Des d'aquella data, consta que s'hi va deixar de dir la missa dominical i només esporàdicament s'hi celebrava algun ofici religiós.

Malgrat això, com a conseqüència de l'interès que seguien suscitant les genuïnes formes arquitectòniques de l'església de Sant Quirze i les seves pintures, l'any 1959 el bisbat de Solsona en va cedir temporalment la titularitat a l'Ajuntament de Berga. Poc després, entre 1959 i 1964, el Servei de Catalogació i Conservació de Monuments de la Diputació de Barcelona va dur a terme una primera restauració de l'edifici, dirigida per l'arquitecte Camil Pallàs. Després d'això, el temple va ser retornat al culte per a celebrar-hi actes religiosos en determinades ocasions, tot i que la seva funció principal era rebre visites del públic.

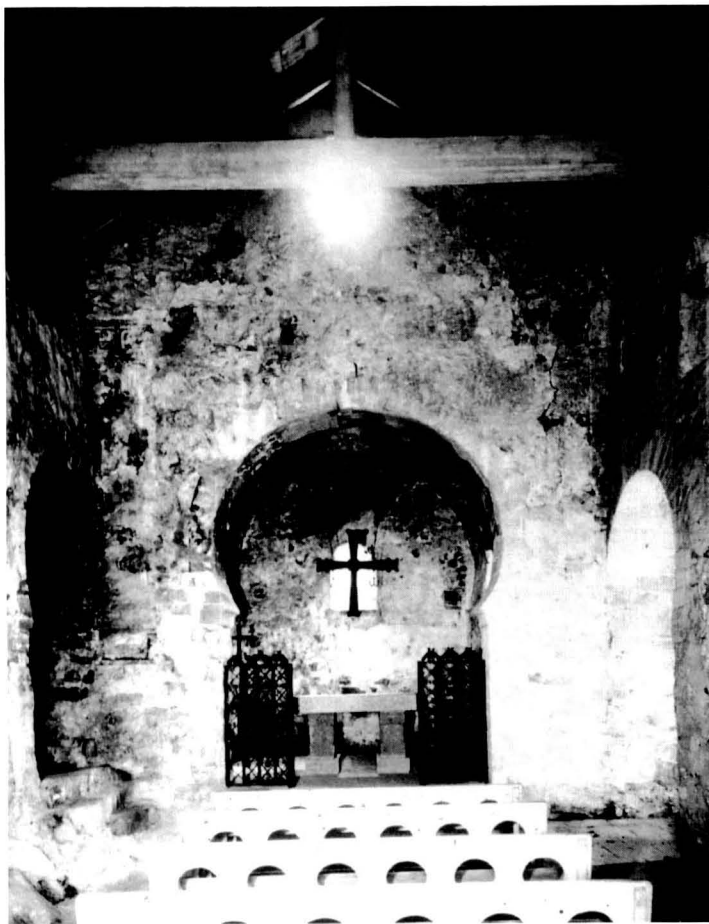
Des de llavors, però, l'edifici va patir un nou procés de degradació fins al punt de fer-se del tot necessà-

ria una nova intervenció per part de la Diputació de Barcelona, que el nostre Servei va dur a terme entre 1989 i 1995, sota la direcció general de l'arquitecte Antoni González.

Bibliografia

- ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ.: *Registres de Canalleria*, núm: 1057, 225, 229. Id.: *Libro de Enajenación del Real Patrimonio*.
- ARXIU DIOCESÀ DE SOLSONA, *Auto definitivo del arreglo parroquial de la diócesis de Solsona (16/III/1896)*; *Auto Adicional*. Id.: *Butlletins oficials del bisbat de Solsona*: 1901, 1904.
- ARXIU EPISCOPAL DE VIC.: *Visites Pastorals d'Urgell*.
- ABADAL, R. D.: «L'ocupació i repoblació de les comarques d'Osona i Bages», *Història de Catalunya. Els primers comtes catalans*, I, recd., Barcelona, 1991.
- ANZIZU, E.: *Fulles històriques del Real Monestir de Santa Maria de Pedralbes*, Barcelona, 1897.
- BARAUT, C.: «Els documents dels segles IX i X, conservats a l'Arxiu Capítular de la Seu d'Urgell», *Urgellia*, II, Barcelona, 1979.
- BOFARULL, P.: *Colección de Documentos inéditos del archivo general de la Corona de Aragón*, XII, Barcelona, 1856.
- BOLÓS, J.: «Sant Pere de la Portella», *Catalunya Romànica*, XII. *El Berguedà*, Barcelona, 1986.
- IGLESIES FORT, J.: «El fogaje de 1365-1370. Contribución al conocimiento de la población de Cataluña en la segunda mitad del siglo XIV», *Memorias de la Real Academia de Ciencias y Artes de Barcelona*, XXXIV, Barcelona, 1962.
- MOLINÉ COLL, E.: «Notícia de les Visites Pastorals de l'Oficialat de Berga i Bagà, dels anys 1575 i 1576», *Centre d'Estudis Berguedans*, I, Berga, 1982.
- ORLANDIS, J.: «Laicos y monasterios en la España Medieval», *Anuarios de Estudios Medievales*, 17, Barcelona, 1987.
- PUIGGARÍ, J.: «Pinturas murales de Pedret. Sigle XI-XII», *L'Avenç*, 7, Any I, Barcelona, 1889.
- SALRACH, J.M.: «La Repoblació i la Restauració eclesiàstica en el "Pagus de Berga"», *Cuadernos de Historia Económica de Catalunya*, XVII, Barcelona 1977.
- SERRA I ROTÉS, R.: «Sant Quirze de Pedret», *Catalunya Romànica*. XII. *El Berguedà*, Barcelona, 1976.
- SERRA I VILARÓ, J.: *Baronies de Pinós i Mataplana*, III, Barcelona, 1958.
- TORRAS, C.A.: *Pirineu català. Bergadà*, Barcelona, 1905.
- TORRES, M.: «El origen del sistema de "Iglesias propias"», *Anuario de Historia del Derecho español*, V, Madrid, 1928.

Anna Castellano i Tresserra
Servei del Patrimoni Arquitectònic Local. Diputació de Barcelona

Interior del temple, després de la restauració dirigida per l'arquitecte Camil Pallàs. 1965. SPAL.

de mitjan segle, potser per causa de la pesta negra de l'any 1348, el lloc va anar perdent importància, tal com mostren diversos documents. Sembla confirmar aquesta apreciació el fet que, a partir d'aquestes dates, manquen les notícies del terme fins a començament del segle XVI, moment en què un document del 7 d'agost de 1510 es fa ressò que el lloc es trobava quasi deshabitat. En aquesta data es va fer un establiment de tot el terme de Pedret, en què s'inclouia la parròquia de Sant Quirze a favor del noble Francesc de Pinós i